

לא התירו אלא מן המנחה ולמעלה, מפני עגמת נפש (ששואף ומצפה לעת אכילה, ואין כאן משום פגיעה בעיניו אלא אדרבה, מרבה עגמת נפש. עפ"י רש"י), ולא קודם לכן. ומסופר שבבית רבה מיהרו לחתוך דלועים קודם הזמן, ואסר להם בשם רבי יוחנן. פיצוע אגוזים ופירוך רימונים – כמוהם כקניבת ירק.

א. הרמב"ם פסק לאסור קניבה ביוהכ"פ שחל להיות בשבת, כרב הונא. ובעל המאור פסק להתר כרבי יוחנן. והוסיף: 'זהרי'ף ז"ל לא כתב מכל זה כלום לפי שלא רצה לפרסם היתר בדבר זה משום עמי הארץ. והרבה יש כיוצא בזה מן הדברים שהשמיט מלכתוב. והרמב"ן כתב שהרי"ף לא הביא היתר קניבת ירק כי בגמרא גם כן נאסר, במעשה דרבה, וכל שכן בדורות האחרונים יש לגזור שמא יקדימו לקנב. ואף ביום הכפורים שלא חל בשבת משמע שלמעשה אין לנהוג היתר (עפ"י ר"ן ועוד. וכן נפסק בשו"ע תרי"א, ב).

ב. יש אומרים שלפי דעת הראשונים שנימקו איסור קניבת ירק קודם המנחה שמא ישכח ויאכל, כמו כן אסור ליגע באוכלים כל היום מאותו הטעם (עב"ח תרי"א ומג"א בשם מהרי"ל). ויש מתירים בנגיעה, כי רק בהתעסקות הכנתם לאכילה נאמר חשש זה (עפ"י מגן אברהם. וכן הכרעת הפוסקים להתיר נגיעה – ע' רמ"א סוס"י תרי"ב וש"פ).

פרק ששה עשר; דף קטו

קפ. א. אלו כתבי הקדש מצילים מפני הדליקה בשבת ואלו אין מצילים? ומה דינן של ברכות וקמיעות?
ב. כתבי הקדש שלא ניתנו לקרות בהם – מה יעשה בהם?
ג. האם ניתן לכתוב ולקרוא כתבי הקדש בלשון תרגום ובשאר לשונות? האם ניתן לכתבם שלא על הספר ובדיו?

א. כל כתבי הקדש מצילים אותם מפני הדליקה [למבוי שאינו מפולש, ואף על פי שלא עירבו. בן בתירא אומר: אף למפולש. ע' להלן], ואף על פי שאין קוראים בהם בשבת, כגון ספרי הכתובים. כתבי הקדש שלא ניתנו לקרות בהן, כגון שהיו כתובים בשאר לשונות וכדלהלן; רב הונא אמר: אין מצילים אותם בשבת מפני הדליקה, ורב חסדא אמר: מצילים משום בזיון כתבי הקדש. והראו בגמרא שנחלקו בדבר התנאים בברייתות.

רבנו חננאל הרי"ף הרמב"ם והרא"ש פסקו שאין מצילים, שהלכה כרב הונא מפני שהוא רבו של רב חסדא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב. ואילו הרי"ד פסק כרב חסדא, שכן היא דעת תנא קמא כנגד רבי יוסי שבברייתא.

הסיקו על פי הברייתא שגם ספרים שאינם כתובים בדיו אלא בסם ובסיקרא וכדו', מצילים אותם מפני הדליקה, מלבד מגילת אסתר שאין מצילים אותה אלא כשכתובה כהכשרה, על הספר ובדיו. (פרשו התוס', לפי שאין בה אזכרה, אבל שאר ספרים הואיל ויש בהם אזכרות, אעפ"י שאינם כשרים אלא בדיו – מצילים אותם). וכן ספר הכתוב כתב עברי – מצילים אותו מפני הדליקה.

א. דין זה תלוי במחלוקת הנוכרת, האם ספר שאינו ראוי לקרות בו מצילים אותו (עפ"י תוס' ועוד). ואולם הרמב"ם פסק כרב הונא ואעפ"י"כ הביא שמצילים כתבי הקדש הכתובים בסם ובסיקרא. וגם לא כתב שמגילת אסתר שונה בענין זה (כאשר העיר בחזו"א ס.ח. וראה בהסבר הדבר בשעורים. לזכר אבא מר' ח"א עמ' רמב, רמט"רנ).

ב. עתה מצילים מפני הדליקה כל הספרים שלנו, גם של תורה שבעל-פה, מפני שהותרו להכתב ולקרות בהם משום 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' (ראשונים; וכן הביאו ממסכת סופרים יז).

וכתב הרמב"ן: אף על פי ש'הפרו תורות' לא התירו לכתוב ספרי הקודש אלא בלשון הקודש ולא בלעגי שפה ובלשון אחרת, מלבד תרגום אונקלוס ויונתן. והר"ן חלק ואמר שאין חילוק בין תרגום יונתן לבין תרגום אחד מן החכמים בשאר לשונות, הכל הותר, וכמו שרס"ג תרגם התורה לערבית. ואולם לכתבם בלשון שאין אותו עם בקי בו – אסור, שודאי אין זה בכלל 'עת לעשות לה'. וכן נפסק בשלחן ערוך (שלה, יב). ספר תורה שאין בו כדי ללקט שמונים וחמש אותיות, כמנין האותיות שבפרשת 'ויהי בנסוע' [שהיא כספר בפני עצמו], אם יש בו הזכרות – מצילים אותו. ואם לאו – נסתפקו בדבר.

היו בו שמונים וחמש אותיות, אפילו בכללן 'גר שהדוּתא' שבלשון תרגום – מצילים אותו אפילו אין בו הזכרות. לדברי רב הונא, דוקא כשאותיותיו מכונסות, כלומר תיבות שלמות. ולרב חסדא, אפילו אותיות מפורדות נלקטות לפ"ה אותיות.

הלכה כרב הונא (עפ"י רמב"ם כג, כה; רשב"ש רסד ועוד).

ברכות וקמיעין, אף על פי שיש שם אותיות של שם ומעניינות הרבה שבתורה – אין מצילים אותם מפני הדליקה אלא נשרפים במקומם. [מכאן אמרו כותבי ברכות כשורפי תורה].

עתה נהגו לכתוב ברכות משום שנתמעטו הלבבות ושר של שכחה מצוי, הלכך ניתנו כולם ליכתב ולקרות בהם (רו"ה, רא"ש).

והרמב"ן כתב (בדעת הר"ף): אין התר לכתוב ברכות אלא לצורך, אבל שלא לצורך, וכן כתיבת פסוקי דרחמי – אין ספק שהוא אסור. והר"ן תמה מדוע אסור לכתוב פסוקי רחמים, הלא הותר לכתוב ספרי הפטרה או מגילה לתינוק להתלמד בה.

וכן נחלקו הפוסקים לענין קמיעין שיש בהם פסוקים, האם מצילים אותם מפני הדליקה בשבת אם לאו (מובא בשו"ע שלה, יד). ולהלכה אין מצילים. ואולם אם יש בהם אזכרות יש לומר שמצילים (עפ"י משנ"ב שם).

א. כל הדברים הללו אמורים כשפרצה הדליקה או הגיעה לאותו בית או חצר, שהאדם בהול וחששו חכמים שאם נתיר לו להציל הכל עלול הוא לכבות, אבל כשאין הדליקה בביתו – מותר להציל הכל (רבנו תם בספר הישר רפו ובתוס' קטו. או"ח שלה, א), אבל לא יוציאו לברמלית (עפ"י משנ"ב שם). ויש מתירים בבתים הסמוכים, להציל חפצים יקרים ושטרות כסף וכד' מפני הדליקה או מפני הלסטים אעפ"י שהם מוקצה, שאם לא נתיר עלולים לכבות בהדיא וכד'. וכן הכריעו אחרונים להלכה (עפ"י שו"ע שלה, ב ובמשנ"ב. ונראה שבמקום חשש פיקוח נפש, כיון שהותר לכבות אין שום התר להוציא המוקצה, גם לא בבתים הסמוכים).

ודוקא בכגון דליקה או לסטים שבהול מאד, אבל כגון גשם המטפטף על סחורה אין להתיר לטלטל מוקצה ע"י ישראל (אחרונים, משנ"ב שלד סק"ז).

ב. לדעת בעל התרומה, מותר להציל הכל לבית חברו או לחצר ולמבוי מקורים בזמן שיש שם עירוב – שבהם אין חשש שמא יתחלפו ברשות הרבים. והרמב"ן חולק וסובר שאפילו להציל לבית חברו אסור.

ג. כאשר אין אפשרות להוציא כתבי הקודש מפני הדליקה, אמרו בירושלמי שלדעת רבי שמעון

שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור – מותר לכבות הדליקה, שאין לך דבר של שבות עומד בפני כתבי הקודש. וכתבו כמה ראשונים שאין כן דעת תלמוד שלנו (וע' בהגר"א ופרי מגדים שלד, יב; שבט הלוי ח"ט סוס"י קג).
ד. אין להסיר מזווה ממקום קביעותה מפני דליקה, מפני שיש בדבר משום איסור 'סותר' (עפ"י שמירת שבת כהלכתה פרק מא הערה מ).

ב. כתבי הקדש שלא ניתנו לקרות בהם, כגון שהיו כתובים תרגום או שאר לשונות (לפי דעה אחת דלהלן) – טעונים גניזה (כן היא סתימת משנתנו). רבי יוסי ברבי יהודה מסר בשם רבן גמליאל שצוה וכפו על ספר-איוב-תרגום, עריבה של טיט. ורבי השיב על כך שודאי אסור לאבדם ביד, אלא מניחם במקום התורפה והם מרקיבים מאליהם.

לכאורה יש לדייק מדברי הפוסקים שהלכה כרבי שמניח במקום התורפה [ואף על פי שסתם משנתנו מצרכת גניזה, הלכה כרבי שהוא כמכריע]. אלא שבזמננו שניתן הכל לכתוב ולקרוא – כתבו הפוסקים שטעונים גניזה (ע' שער הציון שלד, ל). ואולם בפסקי ריא"ז מפורש שגם באלו שלא ניתן לקרות בהם טעונים גניזה. ובחזון איש (ט, ס) פירש 'במקום התורפה' היינו גניזה, אלא שאין צריך לגנוז בכלי חרס דוקא.
ויש להסתפק בכתבי הקודש שנכתבו בלשון הנכרים ונמצאים אצלם, האם טעונים גניזה, שהרי אין התר לכתוב אלא משום 'עת לעשות לה' ולהם מי התיר (עפ"י שלטי הגבורים; מובא במשנ"ב שלד סקל"א).

אפילו מְקַק (= רקבובית) הספרים טעון גניזה.

ג. נחלקו תנאים (במגילה ח-ט) האם ניתן לכתוב ולקרוא ספר תורה ושאר ספרים בכל לשון; רשב"ג אוסר בכל לשון מלבד יוונית. רבי יהודה אוסר שאר ספרים אפילו ביוונית מלבד ספר תורה. והכמים מתירים אף שאר ספרים.

א. כתבו הראשונים (עפ"י מגילה ט): שהלכה כרשב"ג [אלא שכבר נשתבש לשון יווני מן העולם ונשתקע. רמב"ם תפלין א, יט].

ואולם למי שאינו בקי בלשון הקודש, מותר לכתוב בלשונו הן מגילה הן שאר ספרים, כגון גפטיית לגפטיים עלמית לעלמיים וכו'. ולפי זה אף מצילים אותם מפני הדליקה (ראשונים).

ב. דעת רש"י ור"ן שאין חילוק בין ספרי נביאים לכתובים לענין ההתר לתרגם, ואעפ"י שיונתן תרגם הנביאים – לא כתבו לפי שלא ניתן להיכתב.

ספר תורה ומגילה אינם נכתבים אלא על הספר ובדיו.

הר"י (בתוס' כאן ובמגילה ט. ומנחות לא): נקט שהוא הדין לשאר ספרי נביאים וכתובים. ויש חולקים (הר"י יוסף בתוס'. וכן פסק ריא"ז). והזכרו שתי הדעות ברמ"א יו"ד רע"א, ו. והגר"א שם נקט לעיקר כדעה ראשונה).

עתה הותר לתרגם כתבי הקדש. והכרעת הפוסקים שהותר לכתוב בכל לשון ובכל כתב, ובלבד בלשון שהעם שבאותו מקום מבין בו, כאמור לעיל.

ולדעת הראב"ד (הובא בר"ן), אין התר לתרגם כתבי הקדש אלא למי שאינו בקי בלשון הקדש. והחזון-איש (ס, יד) כתב שדעה זו מוסכמת על הכל, אלא שעתה שאנו נוהגים לקרוא בספרים המודפסים ונחשב זה כקורא על פה, יש לומר שהותר כבר בכל לשון.

ו'אחרי שהותר לכתוב תנ"ך שלא כהלכתו ולקרות בו, אין אנו רגילים לשער בכל שעה ושעה אם אפשר לקרות בתנ"ך כשר, דלא הטריחו בדבר, שזה גם כן עשי' לתורה שלא להטריח בדבר' (חזו"א ס, יד).

ומסתבר שלכתוב פסוקים ופרשיות בקלף שלא לצורך לימוד, וכן להדפיס פסוקים על מכתבי הזמנות וכד' – אסור, שהרי אין בדבר שום צורך ולא הותר לכתוב פסוקים אלא משום 'עת לעשות לה'... (עפ"י אגרות משה יו"ד ח"ד לה, ד).

דף קטז

- קפא. א.** מה משמעותן של הסימניות שבתחילת ובסוף פרשת 'ויהי בנסוע'?
- ב.** האם חלה קדושה על הגליונים של ספר תורה? האם הם מטמאים את הידים, והאם מצילים אותם מפני הדליקה בשבת?
- ג.** מה דינם של כתבי הקודש הנמצאים בידי מינים?

א. לדברי רשב"ג פרשת 'ויהי בנסוע' עשה לה הקב"ה סימניות מלמעלה ומלמטה לומר שאין זו מקומה אלא בדגלים היתה ראויה ליכתב, בסדר במדבר. ולמה כתבה כאן – כדי להפסיק בין פורענות לפורענות (ויסעו מהר ה' ויהי העם כמתאננים), ועתידה פרשה זו שתיעקר מכאן ותיכתב במקומה (לעתיד, שיהו כל פורעניות בטלות ויצר הרע בטל. רש"י).

לדברי רבי פרשה זו במקומה נכתבה (בתחילת מסעם מהר סיני), אלא לכך מסומן, מפני שספר חשוב הוא בפני עצמו [וכדברי רבי שמואל בר נחמני בשם רבי יונתן: חצבה עמודיה שבעה – אלו שבעה ספרי תורה].

- ב.** מבואר בסוגיא שהגוייל שבמקום הכתב עצמו לא נתקדש אלא אגב הכתב, ולכן אם נמחק הכתב – הלכה קדושתו ואין מצילים אותו מפני הדליקה.
- הגליונות שלמעלה ולמטה ושבין פרשה לפרשה ובין דף לדף ושבתחלת הספר ובסופו; כל עוד הספר קיים – יש בהם קדושה (כן נראה מפשטות דברי הגמרא) ומטמאים את הידים. נמחק הספר (רש"י. או שנחתכו הגליונים מן הספר. עפ"י תוס' מגילה לב; מג"א שלד סק"ד. וערש"ש) – ספק אם הם קדושים ומצילים אותם מפני הדליקה בשבת, אם לאו.

א. הספק שבגמרא לא נפשט, ופסקו הרי"ף והרמב"ם (שבת כג, כו. וכ"ה בשו"ע שלד, כ) שאין מצילים אותם בשבת [אפשר שמפני הספק הוא. ולפי זה לענין דין דאורייתא יש לילך לחומרא, כגון מי שנדר והתפיס בגליונים – שמא יש בהם קדושה (עפ"י רשב"א נדרים יד: וער"ן כאן). ואפשר שלשיטתם נפשט הספק שאין בהם קדושה בתורת ודאי (ער"ן ומ"מ; טו"א ורש"ש מגילה לב; נובי"ת יו"ד קעג).

ויש שכתבו להלכה שמצילים הגליונים מפני הדליקה, שיש להחמיר בבזיון כתבי הקודש להצילם (עפ"י ר"ח ורה"ג).

- ב.** משמע בגמרא שהספק אמור גם לענין טומאת ידים. ופסק הרמב"ם שאין מטמאים את הידים (עפ"י חזו"א ש, ג. ובמשנה אחרונה (ידים ג, ד) כתב שרק כשנחתכו הגליונים אינם מטמאים, אבל נמחק הכתב – מטמאים. וצ"ע).